Maarif Düşüncemizin Kuramsal Temelleri Çalıştayı 2

TÜGVA Genel Merkez
Defterdar Mah.
Savaklar Caddesi. No:45
Eyüpsultan-İstanbul

29-30 Haziran 2024

Köklerden İstikbale

Geçmişin mirası; geleceğin inşası

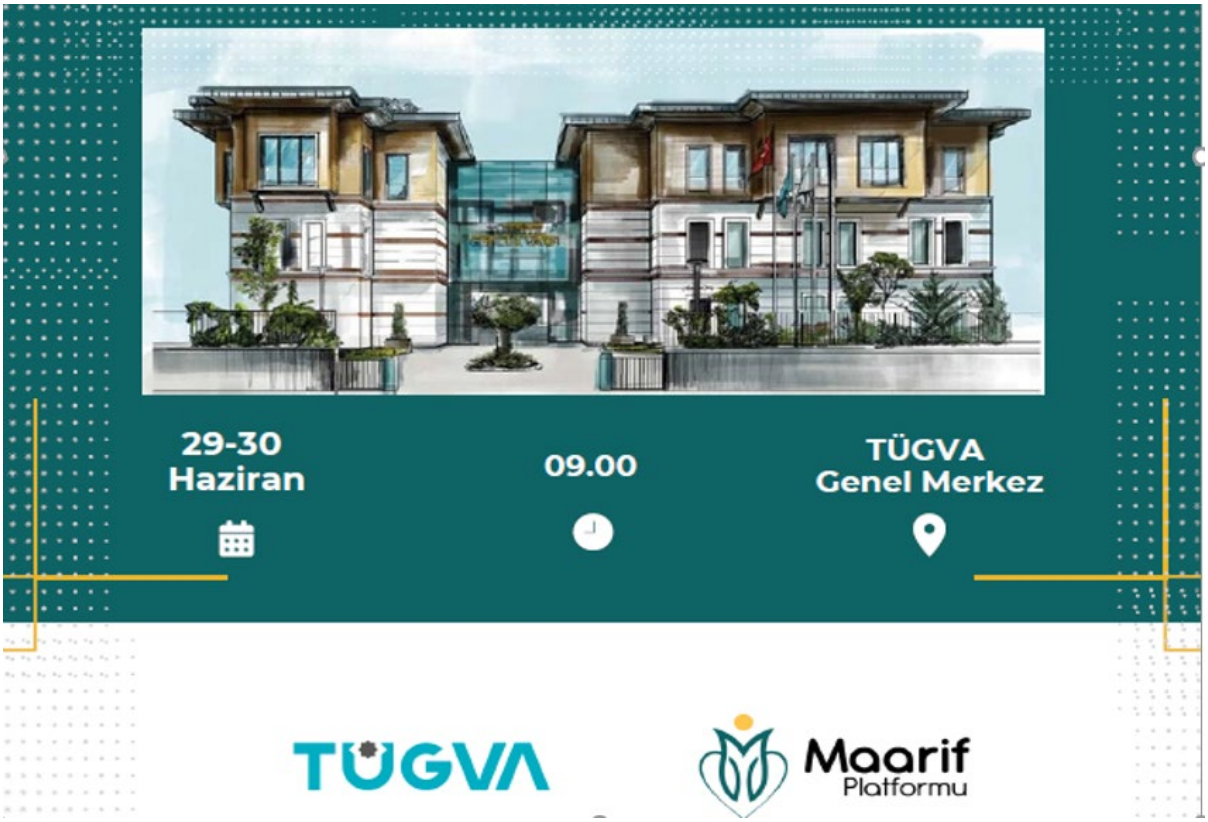

TÜGVA

Maarif Platformu

www.tugva.org

www.maarifplatformu.com

Çalıştay Ön Raporu
ve
Çalıştay Özetleri

ÇALIŞTAY HAKKINDA

Baştan beri Maarif Platformunun destek verdiği Maarif Düşüncemizin Kuramsal Temelleri Projesi, maarif sisteminin milli ve insani değerler merkezinde inşasının temellerini oluşturacak bir dizi bilimsel çalışma serisinden meydana geliyor. Projenin temel amacı; ruhumuzu, zihnimizi, dimağımızı besleyen ve bizi biz yapan düşünürlerin maarif, insan, bilgi, ahlak, erdem, toplum, öğretmen ve öğrenci niteliklerine dair fikirlerinin 21. yüzyıla aktarılmasını sağlamaktır.

Bize ait bir pedagoji anlayışı oluşturmak için elimizde yeterli muhtevanın olması gerekir. Bunun için gerekli olan bilgi ve birikim ana kaynaklarımızda mevcuttur. Yapılması gereken bu muhtevayı organize etmek ve kullanmaya hazır hale getirmektir. İşte bu proje ile insanlık tarihinin ortaya koyduğu birikim ortaya çıkarılmaktadır. Bu çalışmalarla kendi kültürümüzün ve tarihsel birikimimizin merkezde olduğu eğitim bilim anlayışı ve düşüncesinin temellerini atmaya çalıştığımıza inanıyoruz.

"Maarif Düşüncemizin Kuramsal Temelleri-I" çalıştayını Ondokuz Mayıs Üniversitesi (OMÜ) Eğitim Fakültesinin bir organizasyonu olarak 21 – 22 Ocak 2023 tarihlerinde OMÜ Konukevi'nde düzenlemiştik. Birinci çalıştay, yaklaşık bir yıllık süreç sonunda 4 farklı ülke ve 25 farklı üniversiteden 42 akademisyenin her birinin bir düşünürü çalıştığı kitap çalışmasının bir hazırlığı olarak gerçekleştirilmişti. Bu çalıştayda ise 2. cilt çalışmalarına esas olacak araştırma sonuçları müzakere edilecektir. Klasik dönem Müslüman düşünürlerin eğitimle ilgili eser ve fikirleri tartışılırken, günümüz eğitim uygulamaları ve pratiklerine; eğitimin kronik sorunlarına yönelik öneriler de sunulmaktadır.

Projenin ilk mahsulü olan "Maarif Düşüncemizin Kuramsal Temelleri–I" kitabının yayınlanmasının akisleri olarak, "milli bir maarif sistemi" kurmada bu tür çalışmalara ne denli ihtiyaç olduğu görülmüştür. Bu durum, bizi kitabın 2. cildini kaleme almaya ve diğer ciltleri de planlamaya sevk etmiştir. 2. Çalıştayın ana teması, milli maarife giden yola malzeme döşeme mahiyetindeki kitap serisi projesi olan Maarif Düşüncemizin Kuramsal Temelleri-II kitabının vücut bulmasıdır.

"Maarif Düşüncemizin Kuramsal Temelleri" çalışmaları, eğitim sahasında yapılacak çalışmalar için dikkate alınması gereken bir müracaat ve referans kaynağı olacaktır. Geçmişte Nizamü'l-Mülk, bizim iyi-güzel-doğru tasavvurlarımıza göre bir eğitim sistemi geliştirmişti. Bu sistem, hem Selçuklu'yu hem de Osmanlı'yı kuran muazzam ve köklü bir eğitim sistemiydi. Neden benzerini kendi eğitim sistemimiz için düşünmeyelim! Nizamiye medreselerinin kurucu fikir babası Nizam-ül Mülk şöyle demişti: *"Kitaplar bize 'biz'i anlatmalıdır. Mektep ise 'biz'i yaşatmalıdır. Muallimler de 'biz'den biri olmalıdır."* Hâlbuki, kitaplar bizi anlatmadı, mekteplerde bizim modellerimiz uygulanmadı. Muallimler bizden birisi olmaktan çıkarıldı. Maarif davamızın özünü biz olmak ve kimlik kazanmak meselesi olarak özetliyor; kaybettiğimiz geçmişimizi bulma ve çağın gerekleriyle uyumlu bir öze dönme meselesi olarak değerlendiriyoruz.

Hulasa, "Maarif Düşüncelerimizin Kuramsal Temelleri" adı ile başlattığımız bu projemizin Milli Eğitim Bakanlığının "Milli Maarif Modeli"nin özellikle müfredat çalışmalarına bakış açısı sunacak ve içerik sağlayacak bir çalışma olarak görüyoruz. Klasik dönem Müslüman düşünürlerin eğitimle ilgili eser ve fikirleri tartışılırken, günümüz eğitim uygulamaları ve pratiklerine; eğitimin kronik sorunlarına yönelik öneriler sunulmaktadır. Bu öneriler, sunumlarda üzerinde durulacak esas noktayı ve hazırlanacak raporda odak noktayı teşkil etmektedir. Çalışmalarımız Millî Eğitim Bakanlığının, milli maarif yolunda atmış olduğu çok kıymetli "Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli" ile tevafuk etmektedir. Bu durum mutluluk vericidir.

Çalıştayımız, açılış paneli (çağrılı konuşmacılar), müzakereli sözlü sunumlar, sonuç raporunun müzakeresi ve kapanış bölümlerinden meydana gelmektedir.

Saygılarımızla

Prof. Dr. Bayram ÖZER

Çalıştay Düzenleme Kurulu Başkanı

Proje hakkında daha geniş bilgilere aşağıdaki bağlantı adreslerinden ulaşılabilir:

https://www.yenisafak.com/hayat/tum-ezberlerin-bozulacagi-kaynak-kitap-maarif-dusuncemizin-kuramsal-temelleri-4624766

https://www.yenisafak.com/dusunce-gunlugu/fuat-sezginin-izinde-turkiye-yuzyili-maarif-modeli-4605311

9786256764583.pdf (pegem.net)

MİLLİ MAARİF DÜŞÜNCEMİZİN KURAMSAL TEMELLERİ ÇALIŞTAYI - 2

ÖN RAPOR

Derdi milleti, davası milli maarif olan saygıdeğer düşünce insanları;

29-30 Haziran 2024 tarihleri arasında TUGVA ve Maarif Platformu ortaklığında TÜGVA-İstanbul Yerleşkesinde (Edirne Kapı- Fatih) düzenlenecek olan Milli Maarif Kitap Serisi Projesi Çalıştayı'nda, projenin ikinci mahsulü olan kitabın yansımaları müzakere edilecektir.

Eğitime dair ithal fikir ve modellerin yıllarca dağıtıcılığını yapmaktan arlanan bir grup eğitimbilim akademisyeninin "milli bir maarif ihdas etme" arzusuyla bir araya geldiği projenin ilk çalıştayı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi (OMÜ) Eğitim Fakültesi organizasyonu olarak 21 – 22 Ocak 2023 tarihlerinde düzenlenmişti. Projedeki kitap serisinin ilk mahsulü olan "Maarif Düşüncemizin Kuramsal Temelleri-I" kitabının müzakere edildiği bu çalıştayda, dört farklı ülke ve 25 farklı üniversiteden toplam 42 akademisyenin kaleme aldığı İslam düşünürlerinin maarife dair fikir ve uygulamaları müzakere edilmişti. Bu müzakerelerden, maarifin temel bileşenleri olan insan, bilgi ve toplum hakkında devasa bir hazinenin üzerinde oturduğumuz ortaya çıktı. Kuran'dan süzülen, insan, bilgi ve topluma dair tetebbuat ile sünnetten irsiyet alan yaklaşık 1400 yıllık tecrübeyi ifade eden bu hazinenin birkaç sikkesine dokununca, milli maarif ile ilgili daha keşfedilecek çok düşünür olduğu idrak edildi. Şimdi ise, bu idrakin şevkiyle, milli maarife giden yolda kitap serisinin ikinci cildi (Milli Maarif Düşüncemizin Kuramsal Temelleri-II) kaleme alınmıştır.

"Milli Maarif Düşüncemizin Kuramsal Temelleri-II" kitabında, mercek altına alınan düşünürlerimizin insan, bilgi ve topluma dair fikirleri, bizi bir daha hayrete düşürmüştür. "Varlık ve bilgiye dair hazinemizi görmeyip, bunlara dair iki asırdır neden Batı'ya öykünmekteyiz?" şeklinde özetlenebilecek olan bu hayret, adı geçen kitap projesinin ne denli ihtiyaç olduğunu da göstermiştir. Zira iki asırdır Batı'dan ithal ettiğimiz maarife dair fikir, felsefe ve modellerin bizi getirdiği yer ve nokta ortadadır. Eğitim arzı ve talebi canibinde hiç kimse ve kesimi memnun edemeyen bu nokta, aynı zamanda milli kaynakların heba edilmesi ve umutların da boşa çıkmasını ifade etmektedir. Dikkatli bir gözle bakıldığında Batı'dan alınıp denenen ve akabinde çöpe atılan birçok eğitim modelinin, malumat mahiyetinde olduğu, hikmete dair bilgilerin bizden esirgendiği rahatlıkla görülebilir. Kaldı ki Batı pedagojisinin temelini teşkil eden hikmetin de önemli bir kısmında bize ait izleri görmek de pekâlâ mümkündür. Bu husus, sahip çıkmadığımız düşünce hazinemizin talan edildiğini göstermektedir.

Bugün, Batı'nın egemenliğini devam ettirmede önemli bir rol üstlenen ve bunların önemli ihraç kalemlerinden olan eğitim modellerinin tarihi ve teorik arka planına bakıldığında, birkaç asır önceki atimizin düşünce izleri rahatlıkla görülebilir. Batı, kurduğu "oryantalizm" disiplini ile bizi yıllarca inceleyip, medeniyet kodlarımızı çözüp, bunları almış ve kendi rengine büründürerek bir pedagoji tesis etmiştir. Bunu da ve çoğu zaman da bizim paramızla bize pazarlamaktadır.

Peki, biz, bizim malımızın, farklı isimlerle tekrar bize (işe yarar kısmını kendine ayırarak) pazarlanmasını neden fark edemedik? Çünkü "çağdaşlık" söylemiyle mensubiyeti İslam ve Türk olan düşünürlerimiz bize "sofi, skolastik hoca, şeyh" diye belletilmiştir. Oysa daha önce de birçok örneği gösterilen ve Maarif Gurubunun hamiyetiyle vücut bulan "Milli Maarif Düşüncemizin Kuramsal Temelleri-I ve II" kitaplarının da gösterdiği gibi, tarihimizdeki nice düşünür, bugünkü modern pedagojinin ilham kaynağı olan ontoloji ve epistemoloji dâhileridir.

Kitabın ikinci cildinde temas edildiği gibi İbn-i Sina, İbn-i Rüşd, İbn-i Arabi, Ahmet Yesevi, Hacı Bayram-ı Veli, Harezmi, Davud-ı Kayserî gibi çift kanatlı (madde-mana) düşünürlerin, insana ve bilgiye dair çözümlemeleri, dün ve bugünkü pedagojinin işaret fişekleri hükmündedir. Bu noktada tekraren belirtmek gerekir ki, bu şahsiyetlerin maarife dair fikir ve uygulamalarını günümüze taşımak, tarihe öykünmek değildir. Zira bu düşünürlerin insan (ontoloji) ve bilgiye (epistemoloji) dair keşif, ilham, intikal, tasvir ve tariflerinin birçoğu, değişimle malul çağlar üstüdür. Çünkü mikro ve makro eksende değişim asıl olsa da insana dair değişmeyen bir öz (fıtrat) vardır.

İşte bu düşünürler ilm-i vehbi ile ilm-i kesbiyi sentezleyerek, insanın evrensel fıtrat umdelerini ortaya koymuşlardır ki, eğitim de bunun üzerine inşa edilir. Sadece bir örnek olarak, Gazali, İbn-i Arabi ve Mevlana gibi zatların eserleri incelendiğinde, bugünkü ileri teknolojisinin ilham kaynağı olan sanal âlemin ipuçlarını görmek mümkündür. Yine bugünün popüler disiplinlerinden olan psikolojide, kim Gazali kadar insanın iç yolculuğunun derinliklerine inebilmiştir. Devam edersek, bireyin öğrenme hızını Carroll'dan, öğrenmede kavram haritalarını Novak'tan, öğrenme ilkelerini Piaget'ten, öğrenme alanlarını Bloom'dan, zeka farklılıklarını Gardner'den ve insandaki id, ego ve süperego şubelerini Freud'tan çok ama çok önce İbn-i Arabi tarafından teorik ve uygulamalı olarak ortaya konulduğunun, kimler farkında? Örnekleri kitapta çokça bulunan bu durum, Almond'un (2012), "bütün düşünce tarihi, belki de el altından yapılan hırsızlığın itinalı bir belgelendirmesinden başka bir şey değildir" sözünü hatırlatmaktadır.

İbn-i Arabi örneğinde olduğu gibi, atimizdeki birçok düşünürden, referans vermeden ilham alan ve bazılarının adı yukarıda sayılan bu bilim insanlarının, modern pedagojinin sacayakları olduğu hatırlandığında, bu projenin önemi daha iyi anlaşılır. Tabi ki, Milli Maarif Kitap Serisi Projesi'nin amacı, bugünkü modern pedagojinin teorik arka planındaki atimizin izlerini ortaya çıkarmak değildir. Amaç en az modern pedagojinin yararlandığı kadar, bizim de milli bir maarif ihdasında bunlardan yararlanmaktır. Bu yararlanma, tarihi şahsiyetlerin değişmeyen insan fıtratına dair fikirler ve uygulamalarını, değişime açık zamanın dinamikleriyle buluşturmaktır. Bu buluşturma, örneğin İbn-i Arabi'yi bu asrın idrakine sunmak ve bu sunuşu, 21. Yüzyıl dinamikleriyle sentezlemektir. Bu sentezin amacı, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2024 yılında vizyona sunduğu Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinin çarpıcı mottolarından "atiden-geleceğe köprü kurma"dır. "Köklerden-geleceğe" bu köprü üzerinde inşa edilecek milli maarife, talim ve terbiye malzemeleri temin etmektir.

Yine Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinde ontolojik hedef olarak yer verilen, İbn-i Arabi'nin "Kamil İnsan" profilini, 21. Yüzyılın tekno-beyine sahip, dengeli ve bütüncül gelişmiş insanına transfer etmektir. Geçmişi unutmadan ve çağı da ıskalamadan... Diğer taraftan Milli Maarif Kitap Serisi Projesi'nin, atimizle yeni nesilleri buluşturmasını bir amacı da 21. Yüzyıl yeterlilikleri ile donatılmış, milli aidiyeti ve öz-güveni olan nesiller yetiştirecek maarif modeline malzeme (kelime, kavram, umde, model vb.) taşımaktır. Bu bir fantezi veya ütopya değildir. Zira zihnen, hissen, bedenen ve ruhen dengeli, gelişmiş, aidiyeti yüksek kişilerin neleri değiştirdiğini anlamak için, son on yılda savunma sanayindeki gelişmelere bakmak yeterlidir. Yeterli olmayan ise, bazı hamiyetperverler ile bakanlığın milli maarif inşa gayretlerini besleyecek talim ve terbiye malzemeleri (kelime, kavram, ilke, model, yöntem ve teknikler) üretmedeki kısıtlardır.

İşte karınca kararınca, Milli Maarif Kitap Serisi Projesi, böylesi gayretleri beslemek üzere yola çıkan bir hamiyetperver ve iyi niyet koalisyonudur. Yanlış anlamaları önlemek için, projenin malzeme taşıyarak katkı vermeyi amaçladığı milli maarif, tarih, inanç ve akraba topluluklarını kapsayan genişlikte bir çerçeve eğitim modelidir. Bu modelin ortaya çıkışına destek vermek amacındaki Milli Maarif Kitap Serisi Projesi'nin, ikinci mücessem mahsulü olan "Milli Maarif

Düşüncemizin Kuramsal Temelleri-II" kitabında, birinci cilde ilave olarak istihraç edilen maarife dair fikir, kavram ve kelimeler, düzenlenen çalıştayda müzakere edilecektir.

Bu bağlamda asıl araştırmamız gereken konu Ortaçağdaki bilimsel sıçramayı gerçekleştirirken hangi eğitim ve öğretim yöntemlerinin kullanılmış olduğudur. O ruhu ve anlayışı günümüze nasıl taşıyacağız? Bizim bağımsız ve milli bir pedagoji anlayışı kurabilmemiz bu sorulara vereceğimiz cevaplara bağlı görünüyor. Ancak bize ait bir pedagoji anlayışı oluşturmak için elimizde yeterli muhtevanın olması gerekir. Bunun için gerekli olan bilgi ve birikim ana kaynaklarımızda mevcuttur. Yapılması gereken bu muhtevayı organize etmek ve kullanmaya hazır hale getirmektir. Bu sebeple, yürütülen projenin sonuçlarının sanılandan daha büyük olduğunu zaman gösterecektir. Bu minvalde daha çok çalışmanın yapılmasını sağlamak için kitabın yeterince tanıtılması gerektiği inancındayız.

Burada her türlü takdiri hak eden husus kültür köklerimize dair yapılan bu kapsamlı projenin neler yapabileceğimizi de bize göstermesidir. Bundan sonra yapılması gereken ortaya konulan eğitim gerçekliklerinin eğitim dünyamıza değişik boyutları ile yansıtılması olmalıdır. Bu proje ve kitap boyutundaki hazırlık ilmi/ kültürel organik alan çalışmaları için bir veri tabanıdır, temel ve ön argümanlardır. Buradan hareketle özgün kavramsallaştırmalar, münhasır modeller, tezler ve literatür üretilerek; mevcut modern kavram/görüş/model ve eserlerle mukayeseli çalışmalara başlanması ve kazanımların ders kitaplarına ve müfredata yansıtılması sürecine geçilecektir. Yapılan eleştirel çalışmalarla, yer yer hesaplaşmalarla uyum modları yakalanacaktır. Önümüzde zorlu ve bir o kadar da önemli aşamalar durmaktadır. Yine benzer şekilde pedagojik uygunluğun güncellemesiyle birlikte, uygulanabilirlik yolunda önemli adımlar atılacaktır.

Demek oluyor ki; "Maarif Düşüncemizin Kuramsal Temelleri" çalışması eğitim sahasında yapılacak çalışmalar için dikkate alınması gereken, bir müracaat ve referans kaynağıdır. Hemen müteakip adımda ise bu eserdeki tespit ve bulguların önem ve öncelikli olarak müfredatta kabul gören bir ağırlıkta yer alması, gerekleriyle birlikte uygulanmaya geçilmesidir.

Sonuç olarak bu projedeki temel amacımız; ruhumuzu, zihnimizi, dimağımızı besleyen ve bizi biz yapan düşünürlerin maarif, insan, bilgi, ahlak, erdem, toplum, öğretmen ve öğrenci niteliklerine dair fikirlerinin 21. yüzyıla aktarılmasını sağlamaktır. Maarif Düşüncemizin Kuramsal Temelleri adlı çalışmamızı, Fuat Sezgin'in umut, amaç ve hedefine giden yola döşenmiş taşların devamı ve nihayetinde tamamlayıcı bir parçası olarak da görebiliriz.

Çalıştay Düzenleme Kurulu

EĞİTİMİN UNUTULAN BOYUTU VE İBN-İ ARABİ

Burhan Akpınar[1], Bahadır Köksalan[2]

[1] Prof. Dr., Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
[2] Doç. Dr., İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Mikro kosmoz olan insanın ruh ve beden (madde ve mana) ve makro kosmoz olan evrenin de madde ve enerji (somut ve soyut) gibi ikili mahiyette olması, eğitimin de bu iki boyuta sahip olmasını gerektirir. Ancak Batı'da Rönesans ile birlikte eğitimin manevi boyutunun okulun dışına itilmesinin yansmalarıyla önce Osmanlı ve akabinde de Türkiye'de, madde ağırlıklı eğitim, maarifin yerini almıştır. İnsan evrenin düalist mahiyetine zıt olan bu durum, eğitimi ontolojik olarak yarım bırakmıştır. Bu tek boyutlu yarım eğitim, insanı zahiren özgürleştirmiş gibi görünse de, onu, haz, hırs ve ihtiraslarının esiri yapmıştır. Zamanla Batı'da, insandaki zihinsel ve maddi gelişimin, total gelişimi garanti etmediğinin anlaşılmasıyla, önce Esasicilerin etkisiyle "eğitimde, gelenek, görenek ve kültüre alan açma" ve akabinde de "eğitime değerler giydirme" şeklinde, çabalar görülmeye başlanmıştır. Yönünü iki asırdır Batı'ya dönmüş olan Türkiye (son yıllardaki cesur adımlar hariç tutulduğunda), kendisi inisiyatif alamadan, Batı'nın, eğitime kültür ve değerler giydirme çabalarından cesaret alarak, eğitimin manevi boyutunu güçlendirmeye başlayabilmiştir. Bunun neticesi olarak son yıllarda "kendisini Batı'ya kabul ettirme" ezikliğinden sıyrılma iradesi göstermeye başlayan Türkiye'de, uzunca bir aradan sonra tekrar eğitimi, maarifleştirme gayretleri göze çarpmaktadır. Bunun en tipik örneği, 2024 yılında vizyona çıkan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin eğitim ve insana dair manevi (ruh, kalp, ahlak ve değerler) boyutun parlatılmasıdır. Ancak bu parlatmada özellikle ruh ve kalbe dair eğitim içeriği ve metotları bulmada zorluklarla karşılaşılmıştır. Ta ki gözler geçmişimize çevrilinceye kadar. Zira eğitime manevi bir boyut ekleme noktasında devasa bir hazinenin üzerinde oturduğumuz vakıadır. Bu vakıa, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'e "atiden-geleceğe bir köprü kurma" biçiminde yansımıştır. Bununla iligli olarak ortaya çıkan "Maarif Düşüncemizin Kuramsal Temelleri" kitap serisinin amacı, üzeri zamanın tozları ve vefasızlığın pasları ile kapanmış olan bu hazinenin unsurlarını bulup, bunları 21. Yüzyıla taşımaktır. Bu meyanda, insan ve evrenin manevi (soyut) boyutları konusunda, yaşadığı çağa ışık tutmuş ve Batı'da Dante, Spinoza ve Derrida gibi düşünürlerin zihinlerinde akisleri görülen İbn-i Arabi, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin ruh ve kalp unsurlarını besleyecek başvuru kaynaklarından birisidir.

Varlık, ruh ve kalp kaşifi İbn-i Arabi, eğitime manevi boyut eklemede, "*içsel süreç ve içe yolculukta*" başvurulacak temel kaynaklardan birisidir. En bilinen sıfatıyla "tasavvuf filozofu" ve "sufi düşünürü" olan İbn-i Arabi'nin eğitime katkısı, maarife manevi boyut eklemenin yanında, bütün unsurlarıyla bize ait bir maarif modeli oluşturacak genişliktedir. Zira o, eğitimin ontolojik ve epistemolojik dayanakları, anlamı, amacı, kapsamı ve uygulamalarının hepsine dair fikir beyan etmiş ve bunları tatbik etmiştir. Bilinen veya bize belletilen dar manada "tasavvufun eğitime katkısının" çok ötesindeki bu fikir ve tatbikatlar incelendiğinde, modern eğitimin temel fikir, ilke ve modellerinin hepsinin öncü ve mutedil versiyonlarının İbn-i Arabi tarafından bilinip, kullanıldığı rahatlıkla görülebilir. Başında "öz" veya "içsel" diye başlayan öz-farkındalık, öz-kontrol, öz-güven, internal zekâ, id, ego, süperego vb. birçok psikoloji ve pedagoji kavramları, İbn-i Arabi'nin eğitim ve irşad faaliyetlerinde ustaca tatbik edilmiştir. Artı olarak İbn-i Arabi, metafizik fobisine tutulmuş bugünkü filozof, psikolog ve eğitimbilimcinin farkında olmadıkları ruh ve kalbe dair birçok kelime ve kavrama da sahiptir. Şahsiyet eğitimini tebiyeye zemin yapma, eğitimi bireyin doğrudan talep ve gayretine dayandırma, öğrencilerin adeta "otomatik öğrenecekleri amaç birliğine dayalı oluşturulmuş eğitim ekosistemleri" ihdas

etme, sadece birkaç örnektir. Allah'ı kendisine öğretmen, peygamberleri öğretmen yardımcısı belleyen, zamanı okul, mekânı öğretici gören İbn-i Arabi'nin, unutulmuş olan "riyazet, uzlet, sükût ve teslimiyet, tasavvur, tahayyül" metotları, bireyi (organizmayı) insana ve insanı da İnsan-ı Kamil'e çevirecek içsel dinamikler taşımaktadır. İnsanın iç ve dış belirlenimleriden hareketle eğitim ve irşadı, zihni izhar ve gayreti ateşleme (motivasyon) ile başlatan İbn-i Arabi'nin tatbikatı, bireyin kapasitesi ve öğrenme hızına göre ilerlemektedir. Ekiple öğretim, mentörlük ve koçluk ile desteklenen bu ilerleyiş, bireysel ve grupla etkileşim şeklindeydi. İbn-i Arabi'nin tatbikatında, beslenme, barınma, giyinme, tutum ve davranışıyla ele alınan öğrenciler, söz, resim, grafik ve çizimlerle bezeli bir tebiye ile yetiştirilmekteydi. Ayrıca İbn-i Arabi'nin, tümdengelim ve tümevarıma ek olarak analojilerle eğitimi zenginleştirdiği, tüm zekâ türlerine mesaj gönderdiği ve bireyi, akıl, kalp, ruh ve beden olarak, "bütüncül" şekilde geliştirmeyi amaç edindiği de bilinmektedir. Eğitim mekânı, öğretmen ve öğrenci özellikleri, müfredat, öğretim ilke ve yöntemlerini detaylı olarak ele alıp, bunlarla ilgili fikir serdeden İbn-i Arabi, tüm bunları, Piaget, Carroll, Dewey, Bloom, Garnder ve Novak gibi bilim insanlarından çok ama çok önce tatbik etmiştir. Son tahlilde, İbn-i Arabi'nin iç-dış, birey-evren dengesine dayalı terbiye, talim ve irşadının, eğitimi maarifleştirmede destekleyerek, 21. Yüzyıla damgasını vuracak tekno-beyine sahip, atiden irsiyet alıp yönünü geleceğe çeviren, milli aidiyeti haiz, himmeti milleti olan dengeli bilgeler yetiştirecek eğitim modelleri sunma potansiyeli taşıdığı belirtilebilir. Bunun için İbn-i Arabi'nin 21. Yüzyıl gözlüğüyle yeniden okuması önemlidir.

Anahtar kelimler: İbn-i Arabi, Tasavvufun eğitime katkısı, Eğitimin manevi boyutu, Eğitimin maarifleşmesi.

BİR EĞİTİM SİSTEMİNİ OLUŞTURURKEN YA DA DÖNÜŞTÜRÜRKEN İZLENMESİ GEREKEN METODLAR

Ömer ÖZYILMAZ

Prof. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü

Bugün Ülkemizde, Milletimizin önünü açıp gelişimini ve ilerlemesini sağlaması gereken ama 150 yıldan beri yapamayan, aksine onun geri kalmasına sebep olan eğitim sistemiyle ilgili olarak yaşadığımız temel/stratejik sorunlarımız vardır. Bu sorunlar mevcut eğitim sisteminin kendisinin ve onun alt sistemlerinin ürettiği sorunlardır. Değişik bir ifadeyle, 18 ve 19. yüzyıllardan başlayarak Avrupa'dan alınan ve 20. Yüzyılın ikinci yarısında tamamlanan Batı anlayışına göre oluşturulmuş ve kendimize adapte etmediğimiz/edemediğimiz, Milletimizle bütünleşememiş olan mevcut eğitim sistemi ve onun alt sistemleri sorunumuz vardır. Esasen bu ithal eğitim sorunu sadece bize has/özgü bir sorun değil, aşağı-yukarı her milletin yaşadığı evrensel bir sorundur. Milletimizi geliştirmesi ve ilerletmesi gerektiği halde bunu yapamayıp, aksine geri kalmasına sebep olmanın yanında, kimliğinden de koparıp başkalaştırmaya başlayan eğitim sistemi, aslında Milletimiz ve Ülkemiz için tam bir beka sorunudur. Ne var ki, artık bu sorun, dünyanın değişik ülkelerinde ve Milletimiz içinde çok geniş bir kesim tarafından keşfedilmiş, anlaşılmış ve çözümü için de çalışmalar başlatılmıştır. Bu durum, bugünümüz ve geleceğimiz açısından çok sevindirici hayırlı bir durumdur. Ancak henüz emekleme döneminde olan bu çalışmalarda, sorunun çözümüne nereden başlanacağı, nasıl bir metot uygulanacağı ve nerede tamamlanacağı gibi hususlarda da emekleme döneminde olduğumuz bir gerçektir. Bundan dolayı yanlış bir yöntemle işe başlama, hedefsiz kalabilme, yanlış hedeflere yönelme ve benzeri durumlarla karşılaşabilme ihtimali de yüksektir. İşte tebliğimiz, bir sistem sorunu olan eğitim konusundaki çalışmalarda başlangıç noktası, yöntem sorunu ve bu çalışmaların nerelere evrileceği ya da evrilmesi gerektiği konularındaki arayışları konu edinmektedir.

TARİHTEN İLHAMLA ZAMANIN RUHUNU OKUMAK

Kemal Tekden

Dr., Türkiye Üstün Zekalı ve Dahi Çocuklar Eğitim Vakfı Başkanı

Tarih boyunca müslüman Türkler büyük eğitim hamleleri yapmışlardır. Her medeniyetin bir okulu olmuştur bu meyanda. Selçuklular Azimiye ve Nizamiye medreseleriyle, Osmanlı ise Enderun ve Sahnı Seman gibi medreselerle kendi insan tipini yetiştirmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise iktidarın anlayışına uygun seküler, fakat diğer açıdan oldukça iyi planlanmış Köy Enstitüleri kurulmuştur. Bugün ne yapacağımızı şaşırmış bir halde pansuman tedbirlerle çabalayıp duruyoruz. Çocuklarımıza ders üzerine ders yüklüyor, dehanın sevmediği bir sistem içinde bocalıyoruz. Dehalar yeteneklerine uygun cazip bir ortamda eğitim görmek isterler. Eğitimin zirvesi dehanın eğitimidir. Bu zamanın ruhunda medya vardır ve bizler eğitim anlayışımızı bu alt yapıya uygun planlamak zorundayız. Bu aynı zamanda gençlerin frekansına girmek demektir. Medya ve organlarını biz ihmal edersek, zaten zamanı yakalayanlar onunla bizim çocuklarımızı istedikleri gibi eğitmektedirler. Eğitim ancak sevdirilerek ve aşkla yapılırsa etkili ve başarılı olur. Zamanın ruhunu yakalamak ise, ancak onun yöntem ve araçlarını eğitimde kullanmakla mümkündür.

İSLAM DÜNYASINDA FELSEFENİN SERÜVENİ

Ahmet Kavlak

Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bölümleri Bölümü

İslam dünyasının yeni tanıştığı kültürleri tanımak ve onları Müslüman etmek niyetiyle 800'lü yıllarda Abbasi halifesi Mansur ve Me'mun tarafından kurulan Beyt el-Hikme tabir edilen ve çeviri çalışmalarının yapıldığı bu kuruma, başta Bizans ve Hint kültürü olmak üzere İslam coğrafyasının yakın çevredeki tüm kitaplar bedelli veya ganimet olarak celbedildi. Hilafetin koruması altında bu çevirisi yapılan kitapların tüm Âlemi İslam'a yayılması ile birlikte çok farklı fikirlerin İslam dünyasında tartışıldığını görmekteyiz. Fen bilimlerine ait kitaplar elde edilerek hem yaygınlaştırıldı hem de tarihte olmadığı kadar geliştirildi. Dini içerikli olanlar eserler de onları öğrenmek maksadıyla çoğaltılsa da Âlemi İslam'da çok tesiri olmadı. Fakat bu kitaplardan bir kısmı var ki, onların etkisi diğerleri ile kıyaslanamaz. M.S. 529 yılında Bizans İmparatoru Justinious tarafından dinsizlikle suçlandırılarak kapatılan Platon akademisinde bulunan Yunan felsefesi eserlerinin aynı zamanda okunması da yasaklandığı için kilise mahzenlerine atılmıştı. Bu eserler de bedelli veya rica ile Halife tarafından Beyt el-Hikme'ye sevk edildi. Bu kitapları tercümesi ile ve ilim halkalarında tartışılmaya başlanması ile bu tür farklı düşünce sistemine yabancı olan ilim dünyasında büyük tartışmalara neden oldu. Buradan yayılan Yunan felsefesinin etkisi, daha sonra Farabi ve İbni Sina gibi dâhilerin de eline geçince Âlemi İslam'da tartışmalar İmam Gazali'ye kadar İslam itikadına zarar verecek seviyeler ulaştı. İmam Gazali eliyle kuvvetlendirilen Ehl-i Sünnet inancı, özellikle Eş'arilik ile bu tartışmaların yönü de önce kuzey Afrika'ya, oradan Endülüs'e ve İbni Rüşd'e ulaştı. Bu tartışmalardan istifade eden tarihçe meşhur birçok ilim ehlinin varlığı bilinmektedir. Bu ehli ilmin içerisinde Farabi, İbni Sina, Ömer Hayyam gibi dahi kimselerin varlığı dikkati çekmektedir. Bu çalışmada, yüksek zekâya sahip oldukları bilinen bu meşhur şahısların, ortaya koydukları fikirlerdeki bozuklukların nedenleri felsefenin etkisi ve eğitim usulleri açısından tartışılacaktır.

İSLÂM MEDENİYETİNDE TERAKKİNİN ZEMBEREĞİ: BİLİMSEL DÜŞÜNME/YÖNTEM/ARAŞTIRMA VE TEFEKKÜR MESELESİ

Osman ÇAKMAK

Prof. Dr, İstanbul Rumeli Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi

Fuat Sezgin İslâm dünyasında bilimsel gelişmelerin bu denli yüksek olmasının kaynağını şu şekilde açıklar: Bilgiye verilen ehemmiyet, eleştirel/tenkit yaklaşımının varlığı, olaylar ve olgular arasında nedensellik ilişkisi arayışı, tekâmül düşüncesinin varlığı, gözlem, deney ve tecrübeye verilen önemdir.[1] Bu çalışmada Müslümanların bilimdeki şevk ve heyecanını sağlayan kavramsal yapı ele alındı. Ayrıca bu kavramsal yapı sonradan (12. asırdan itibaren) nasıl ve hangi saikle değişikliğe uğradı sorusuna cevap aranmaktadır. Önceki çalıştayda Cabir bin Hayyan'ın çalışmalarna dair sunumumuz [2] Fuat Sezgin'in yukarıdaki ifadelerini teyit etmektedir. Kimya tarihçileri Cabir'in "Kimyanın Atası" olduğu fikrinde birleşir. Kimya tarihçisi E. J. Holmyard (1891–1959) "Cabir, kimyaya Boyle ve Lavoisier kadar katkı yaptı." demektedir. Bilim tarihçisi ve arkeolog Max Meyerhoff (1874-1945) "Avrupa'da kimyanın gelişmesi doğrudan Cabir'e dayanır" demiştir. Roger Bacon (1214-1291) kimya konusundaki Hayyan'ın buluşlarının Joseph Priestley (1733-1804) ve Antony Lavoisier'den (1743-1794) daha önemli olduğunu söyler. Cabir, deneysel çalışmaları ve gözlemi merkeze oturttu. Cabir'in , "Bu kitapta duyduklarımızı, bize söylenenleri yahut okuduklarımızı değil ancak tecrübe ettikten sonra gözlediğimiz şeylerin özelliklerini zikrettik." şeklindeki ifadesi deneysel metoda verdiği önemi göstermektedir. Cabir, bilimsel çalışmaların temeli olan şüpheciliği ve deneyciliği en kuvvetli bir şekilde hayatında uygulayan bilim adamı olarak bilinmektedir. Cabir, tabiat bilimlerinde deneysel metodun önemini tam olarak kavradığını ve bu metodu çalışmalarına uyguladığını göstermektedir. Cabir'in yapmış olduğu ilmi tecrübelerinde şüpheciliği ve sorgulamayı esas aldığını görüyoruz. Elbetteki çağımız teknolojisini kullanarak aynı eserleri yazsaydı, modern sonuçlara ulaşabilirdi. Çünkü o, tümevarım metodunu kullanıyordu; maddenin en küçük parçasını bulmaya çalışıyor analiz ederek sonuca ulaşıyordu. Dış gözlemlerinde ise tümden gelim metodundan da yararlandı. Yâni maddenin tabiî hâlinden en küçük parçasına kadar inceleyerek sonuca vardı. Bilimsel metotları takip ettiği için hayal ve kuru faraziyelerle oyalanmamış, gerçek anlamda ilmi çalışmalar ortaya koymuş ve bilimde çığır açmıştır. Bu sebeple onun **bilimsel düşüncenin** ilk kurucusu olduğunu söyleyebiliriz. Bacon, Newton ve Descartes'in onu taklit eden ve ondan yararlandığını gösteren deliller bulunmaktadır. Çünkü bilimsel düşüncenin ispat, deney ve gözlemlere dayanacağını; var olan her iddianın eleştiriye ve değerlendirmeye açık olması gerektiğini söyledi. Bu yüzden Cabir bin Hayyan, nesnel bilim anlayışının hayata geçiren ilk uygulayıcısı oldu. Onun izninden giden başta İbn-i Heysem olmak üzere İbn-i Haldun, Harezmî, Biruni, İbn-i Rüşd, er-Razi gibi ortaçağ Müslüman bilim adamının bilimsel yöntemin tarifine katkıları oldu. Bu zatlar bilim tarihini değiştiren kişilerdir. Geliştirdikleri bilimsel yöntem eleği ile geçmişin dogmalarını elekten geçirip tasfiye ettiler. Bu çalışmalar olmasaydı bugün Batı bilimi diye bir şey olmazdı. İbni Heysem'in de Cabir bin Hayyan gibi bilimsel yöntemin temelini, yargıları/bilgileri eleştirmek ve sonuçlar çıkarırken son derece dikkatli olmayı esas alır. Nitekim İbn-i Heysem şöyle der: "Öğrendiklerini hep eleştiriye tâbi tutacaksın. Yani incelemelerinde/tahkikatında kendi bildiklerinden şüphe edeceksin. Ancak bu sayede önyargı tuzağına düşmekten

kurtulursun.” Ve devam ediyor: “Araştıran kişinin amacı hakikati öğrenmektir. Bunun için öğreneceklerinin tümünü düşman (yanlış/eksik) göreceksin. Her yönden onu karşına alacaksın. Ona taarruz edeceksin. Bilgiyi ancak bu şekil de fethedebilir, onu hakikate dönüştürebilirsin.” [2]

İnter disipliner çalışmaların öncülerinden olan Şakir Kocabaş yaptığı çalışmalarda [3] İslâm coğrafyasında Asr-ı Saadet dönemi ile başlayan araştırmacı ve gözlemci bir toplum olmanın alt yapısının hangi kavramlarla kurulduğuna dair önemli çalışmalarda bulunmuştur. Vardığı sonuçları şu şekilde hulasa edebiliriz: “Kâinat kitabını” okumak Kuran’ın emridir. Kâinat kitabını “okumak” için gerekli ve geçerli yol; fen ve matematik ilimleri ve sanatla yoğun bir şekilde meşguliyetten geçmektedir. Matematik ve fen bilimlerinde gelişmeler mantıki tutarlılık anlayışını doğurdu. Doğru ve faydalı bilgi için testler geliştirildi. Tüm testler, mantıklı, gözlemlerle tutarlı ve uyumlu ise geçerli sayılıyordu. Çünkü Kuran’ın mesajları ancak bu şekilde doğru anlaşılabilecekti. Bu çalışmada Müslümanları Orta çağda araştırmacı bir toplum haline getiren ortam ve anlayışın kaynağı araştırıldı. Müslümanlar Kuran’dan aldıkları derslerle, kâinatın sırlarını çözmeyi ve tabiatın dilini anlamayı ve kâinatı bir kitap gibi okumayı Kuran’ın emri büyük bir dini vecibe olarak gördüler. Bu anlayış araştırma için büyük motivasyon ve şevk doğurdu. Müslümanlar bilimin her alanında deneysel çalışmalar yaptılar; araştırma metodolojisi geliştirdiler.

Yine Şakir Kocabaş çalışmaları ile bu anlayıştaki bozulmanın ve kırılmanın kaynağını araştırmaktadır. Yunan felsefesi ve İsrailiyat anlayışının yaygınlaşması ciddi kavram kargaşasına yol açtı. Bir kısım İslam filozoflarının Yunan felsefesini hâkim kılmak istemeleri gerçeklik (HAK- HAKİKAT) kavramı yerine varlık-madde (materyalist anlayış) merkezli bir kavramları öne çıkardı. “Bozuk felsefi etkilere” karşı İslâm filozofları ve kelâm âlimleri harekete geçti. Bilimler bir bütünken, “**dini**” ve “**dünyevi**” (aklî ve naklî) şeklinde ikiye ayrıldı. Bu iyi niyetli ancak **korumacı** anlayışla fenni ve felsefi bilimlerin değeri düştü. Dünyevi bilim olarak kabul gören felsefe, fen ve matematik gibi bilimlerin gerekliliği bile tartışılır hale geldi. Anlayış bu şekilde değişince araştırmacı ve gözlemci bir toplum olmanın alt yapısı ortadan kalktı. İçe kapanma ve çöküş başladı.

Çağımızda/günümüzde Batıdan **ithal filtresiz bilim anlayışı,** varlığın özelliklerini kendisinin malı imiş gibi sunmakta; bilimi, sahibinden kaçıran hırsız konumuna düşürmektedir. Bilimin bu şekilde ateizme ve dinsizliğe alet edilmesi Müslümanlarda bilime karşı “soğukluk” doğurmaktadır. Çalışmamızın ikinci kısmında, Orta çağda olduğu gibi Müslümanları bilim ve araştırmada tekrar şevk ve heyecana kavuşturabilir miyiz ve nasıl araştırmacı bir toplum haline gelebiliriz sorularına cevap arandı. Çözüm olarak bilimi şirk ve inkâr vasıtası olmaktan kurtaracak, hakikat eksenli ve Hak ismine bağlı anlatıma (*Ma’na-yı Harfi**) kavuşturacak metot üzerinde duruldu.

**Ma’na’yı Harf:* Kendisini değil de başkasını veya sahibini, ustasını, kâtibini anlatan, bildiren, tarif eden mana.

Anahtar kelimeler: Orta çağda İslam bilimi, Hak ismi, Ma’na-yı harfi, Bilimde motivasyon, Din – Bilim Ayrıklığı

[1] Aykut Küçükparmak (2019), “*Fuat Sezgin’in Batı Merkezli Bilim Tarihi Eleştirisi*”, **Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Dergisi**, 6 (42): 2576-2585.

[2] Osman Çakmak (2023), *Cabir Bin Hayyan ve Bilimsel Düşünce/Araştırma Anlayışı,* s 1-18. **Maarif Düşüncemizin Kuramsal Temelleri I** (Ed.: Burhan Akpınar, Behçet Oral, Bayram Özer), PEGEM AKADEMİ, ISBN 978-625-6764-58-3.

[3] Müslümanların 12. Asırdan itibaren bilimde motivasyonlarının zayıflaması üzerine çalışmalarda bulunan **Şakir Kocabaş “İnterdisipliner” çalışmaların öncülerinden biridir. “İfadelerin Gramatik Ayrımı”, “İslam’da Bilginin Temelleri”, “Fizik ve Gerçeklik” ve “Anlamlılık Üzerine” adlı kitapları vardır. Çalışmalarının merkezinde “gramer analizi” yer almaktadır.** Yapay zeka

alanında “Bilginin İşlevsel Sınıflandırılması: Bilimsel Araştırma ve Buluşlar Üzerine Uygulamalar” başlıklı doktora çalışması tüm dünyada ilgi odağı olmuştur. Şakir Kocabaş, Müslümanların düşünce sorunlarının temelde kavram kargaşasından kaynaklandığını fark ederek bir dizi çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarda Müslümanların bilimde motivasyonu kaybettiği sorusuna cevap aranmaktadır. Çalışma sonuçlarının bir kısmını Divan dergisinde çıkan makalelerinde yer almaktadır. Ayrıca çalışma sonuçları **İslam’da Bilginin temeller** adlı kitabında yayımlamıştır. (Şakir Kocabaş, **İslam’da Bilginin Temelleri**, Küre Yayınları)

OSMANLI’DAN CUMHURİYETE EĞİTİM TARİHİ YAZICILIĞI

Adem Ölmez

Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Bu bildiride II. Abdülhamid döneminden günümüze kadar eğitim tarihi yazıcılığının serüveni incelenmiştir. Bu dönemi dört ana başlık altında incelemek mümkündür. Bunlardan ilki Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında gelişen eğitim tarihi yazıcılığıdır. Bu dönem ulus devletlere geçiş sürecinin ilk etkilerinin görüldüğü bir dönemdir. Bu dönemde “sadakat”la birlikte modernleşmeci tutumun etkileri görülmüştür. İkincisi Cumhuriyet’in ilk yıllarında modernleşmeci tarih anlayışı çerçevesinde yazılan metinlerdir. Bu çalışmalarda Batı’nın her açıdan “üstün” olduğu ve Batı dışı toplumların Batıyı örnek aldığı ölçüde gelişeceği vurgulanmıştır. Üçüncüsü Edward Said’in 1978’de *Oryantalizm*’i yayımlamasıyla gelişen entelektüel ortamda ortaya çıkan yaklaşımlardır. Bu dönemde modernleşmeci tutumun eleştirilmeye başlandığı görülmüştür. 1990’lardan itibaren ise Batı’nın Avrupa merkezci yaklaşımlarından bağımsız bir eğitim tarihi yazılması önplana çıkmıştır. Hulasa bu çalışmada eğitim tarihlerinin yazılış motivasyonlarını veren düşünce ve yaklaşımlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Eğitim Tarihi Yazıcılığı, Tarihçilik, Eğitim Tarihçiliği.

MAARİFTE VE AHLAKTA KURUCU BİR ÖNDER VE ÖNCÜ: İBN-İ MİSKEVEYH

Tuncay ARDIÇ[1], Ahmet Kasım SEZGİN[2]

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi Z. Gökalp Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, tuncay.ardic@dicle.edu.tr
[2] Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi Z. Gökalp Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, kasimsezgin@hotmail.com

Büveyhîler dönemi önemli İslam düşünürlerinden İbn Miskeveyh'in hayatına dair bilgiler sınırlıdır; özellikle çocukluk ve yaşlılık dönemine ait hemen hiçbir bilgi yoktur. Hayatı hakkındaki malumat kısmen kendisinin kaleme aldığı Tecâribü'l-ümem'den elde edilebilmektedir. Vezir Muhallebi'nin teşviki ile edep (Ahlâk) meselesine eğilmiş olan Miskeveyh; tarih, matematik ve kimya gibi pozitif bilimlerle de meşgul olmuştur. Bu çalışmada İbn Miskeveyh'e göre insan ahlâkı ve ahlâki eğitimin niteliğine odaklanılacaktır. Miskeveyh'e göre ahlâk meselesinin anlaşılabilmesi için öncelikle nefs kavramının bilinmesi ve anlaşılması gerekir. Bunun için nefs üzerinde düşünülmeli ve nefsin mahiyeti, faziletleri, güçleri ve bu güçlerden doğan faziletler bilinmelidir. Miskeveyh ahlâk ve eğitim hususundaki görüşlerini açıklarken Antik Yunan filozofları Galinos ve Aristo'nun görüşlerinden de yararlanmakta insan doğuştan iyi mi yoksa kötü müdür sorusuna yanıt aramaktadır. Ona göre ahlâki davranış öğretilebilir ve öğrenilebilir bir durumdur. Ahlâki davranış, insanların bu eğitimi almaları, onu öğrenmeye çabalamaları nispetindedir ve bunun neticesinde insanların ahlâki mertebelerindeki çeşitlilik meydana gelmektedir. Huyları ihmal edilip, eğitimi ihmal edilerek davranışları düzeltilmeyen her insan çocuk ahlâkı üzerine büyür; ömrü boyunca çocukluktaki öfke, zevk, hırçınlık, açgözlülük gibi kötü huyluluk durumunu korur.

Miskeveyh ahlâki davranışların ortaya konulabilmesi için nefsin hastalıklarına bu hastalıklardan korunmak için nefs ve akıl ilişkisine dikkat çekmektedir. Burada da koruyucu hekimliğe dikkat çeken Miskeveyh öncelikle nefs hastalıklarına yakalanmamak gerektiğinin altını çizmektedir. Nefsin mevcut olan sağlıklı hali korunmalıdır. Örneğin kötü zevklere ve fena işlere düşkün olan kimselerle bir arada bulunmak, onların hikayelerine ortak olmak nefiste uzun zaman ve zor tedavi edilebilecek izler bırakır. Bütün nefs hastalıklarına karşı insan aklını kullanmalıdır. Mümkün olduğunca nefis muhasebesi yapmalıdır. İnsan kendini ve kusurlarını bilmelidir.

Anahtar Kelimeler: İbn Miskeveyh, Ahlâk, Ahlâk Eğitimi, Nefs

FERİDÜDDİN ATTAR VE AHLÂKİ EĞİTİMDE TEMSİL METODU

Yusuf SÖZER

Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi,Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu-Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü

Ferîdüddîn Attâr (1136-1221), İranlı bir mutasavvıf, şair ve düşünürdür. Asıl adı Ebû Hâmid Muhammed bin Ebû Bekr İbrahim'dir. "Attâr" lakabı, babasının mesleği olan eczacılık ve attarlık (baharatçılık) nedeniyle verilmiştir. Attâr, tasavvuf edebiyatının en önemli isimlerinden biri olup, özellikle temsili hikâyeler ve sembolik anlatımlar kullanarak tasavvufi öğretileri aktarmasıyla tanınır. Attâr'ın tasavvufi görüşleri, vahdet-i vücut (varlık birliği) ve Allah'a yakınlaşma yolları üzerinde yoğunlaşır. Onun eserlerinde, insanın ruhani yolculuğu, nefis terbiyesi ve manevi aydınlanma süreçleri detaylı bir şekilde ele alınır. Attâr, insanın hakikate ulaşma yolculuğunda çeşitli zorluklarla karşılaşacağını, ancak bu zorlukların aşılmasıyla ilahi aşk ve bilgeliğe erişilebileceğini vurgular. Örneğin, Attâr'ın en ünlü eseri olan "Mantık ut-Tayr" (Kuşların Topluluğu), kuşların bir araya gelerek kendi aralarında yaptıkları konuşmalarla insanın ruhsal arayışlarını sembolik bir şekilde anlatır. Attâr'ın eserlerinde sıkça karşılaşılan semboller arasında, kuşlar genellikle ruhun özgürlüğünü ve yükselişini temsil ederken, yolculuğun zorlukları da engeller ve imtihanlar şeklinde betimlenir. Attar'ın en ünlü eseri Mantıku't-Tayr olup diğer öne çıkan eserleri arasında Pendname, İlahiname ve Tezkiretü'l-Evliyâ sayılabilir.

Attar'ın Mantıku't-Tayr (Kuşların Dili) adlı eseri Mesnevî tarzında yazılmış olup temsili bir anlatım tercih edilmiştir. Eserde farklı kuş türlerini temsil eden insanların mükemmel varlığa ulaşma yolculuğu (tasavvufi yolculuk) anlatılır. Bu eserde, her bir kuş bir insan tipi ya da ruhsal bir durumu ve Simurg ise Hakk'ı temsil eder. Attar'ın "İlahiname" ve "Pendname" adlı eserleri didaktik eserler olup, ahlaki ve manevi öğütler içerir. Pendname (Öğüt Kitabı), ahlaki ve tasavvufi öğütlerin yer aldığı atasözleri ve hikmetli sözlerle bezenmiş dizeler içeren bir eserdir. İnsanın olgunlaşması ve manevi kemale ermesi için tavsiyelerde bulunur. İlâhînâme, mutasavvıfların hallerini ve Allah'a olan aşklarını anlatan bir mesnevidir. Sufi şairlerin şiirlerinden örnekler vererek tasavvufi aşkı işlemiştir. Attâr'ın bu eserleri, onun derin tasavvufi görüşlerini ve dini-manevi anlayışını yansıtır. Attar'ın kaleme aldığı Tezkiretü'l-Evliyâ (Velilerin Biyografileri) adlı eseri, İslam dünyasındaki büyük mutasavvıf ve velilerin hayatlarını, menkıbelerini ve sözlerini bir araya getirir. Tasavvuf tarihine ışık tutar. Attar'ın eserleri, İslam dünyasında tasavvufun önemli bir yeri olduğunu ve insanın manevi gelişimine olan vurguyu açıkça ortaya koymaktadır. Sembolik anlatım, okuyucuları ruhsal bir keşfe çıkarmaya teşvik eder ve insanın ruhani yolculuğunu zenginleştirir. Attar'ın eserlerinde sıkça karşılaşılan hayvan figürleri ve semboller, okuyuculara derin manevi anlamlar yükleyerek onları düşünmeye sevk eder. Attâr'ın eserlerindeki ahlaki öğretiler, okuyucuları kendi davranışlarını gözden geçirmeye ve içkin bir dönüşüm için ilham almaya teşvik eder. Bu dönüşüm tasavvufi bir eğitim sürecinin bir parçası olarak, bireyin ruhsal gelişimine katkıda bulunur ve onları manevi bir yolculuğa çıkmaya teşvik eder. Tasavvufi eğitimde nefs terbiyesi, bireyin kendi egosunu kontrol altına alarak manevi olgunluğa ulaşması anlamına gelir. Attâr, nefsi terbiye etmenin önemine sıkça değinir ve bunun yollarını eserlerinde detaylı bir şekilde açıklar. Nefsin arzularından arınmak, sabır ve irade ile kötü alışkanlıkları ve düşünceleri yenmek, manevi eğitimde temel adımlar olarak görülür. Feridüddin Attar mesnevisine her insanın kendine ara ara sormuş olduğu şu soruyu sık sık hatırlatır: "Ben kimim? Neyi aramaktayım? Gerçekte ne istiyorum?" Bu sorular aslında her insan da var olan hakikat arayışının, insanın içsel derinliklerine doğru bir yolculuğa çıkmasını sağlar ve onları kendi varoluşsal gerçeklikleriyle yüzleşmeye teşvik eder. Bu durum, gerçeği ve maddenin ardında

yatan sırların anlaşılması için yürütülen fikri bir mücadeledir. Attar bu sırları ararken tasavvufu kullanır. İnsanın kendi benliğini bulması, hayatın eşyanın hakikatine erişmesi, dünya hayatının ve bu hayatın mal, mülk, şan, şöhret gibi unsurlarının geçici olduğunu savunur. Attar'ın eserlerinde sıklıkla vurguladığı gibi, insanın hakikati arayışı, manevi yönünü keşfetmesi ve maddi dünyanın ötesindeki anlamları kavraması için bir kılavuz niteliği taşır. Arayışın kendisinin kılavuz olması, soruların ruhun derinliklerine yönlendirilmesi gerektiğini gösterir ve insanın manevi yolculuğunda rehberlik eden bir pusula gibi işlev görür. Bu nedenle, soruların cevapları aranırken insanın kendi özüne dönmesi ve hakikatin izini sürmesi kaçınılmaz hale gelir. Yanıtlar ve aranan dışarıda değil özdedir. Bu durum, Mantıkuttayr eserinde yola çıkan binlerce kuşun Simurg'a ulaşma arzusu sonunda çoğu kuşun yolculuğu tamamlayamaması üzerine yalnızca 30 kuşun menzile ulaşması ki; arananın Simurg yani 30 kuş olması ile tamamlanan bir yolculuk olması olarak ifade edilir. İnsanları temsil eden kuşlar, kendilerinden yola çıkmış yine kendilerine ulaşmışlardır; ancak süreçte kendilerinde var olan sabır, azim, özveri gibi değerlerin tecelli etmesine vesile olabilmişlerdir. Bunlar, Hakk'ın vasıflarının aslında Vahdet-i Vücut olan El-Hakk'ta tecelli etmesinden başka bir şey değildir. Feridüddin Attar, bu bağlamda nefs terbiyesini, insan nefsinin Hakk tecelligahı haline gelmesini mümkün kılacak bir zaaflardan arınma (tasavvuf) yolculuğu olarak ele almıştır. Ahlak eğitiminin özü ise bu irade, azim, sabır, mücadele gerektiren bir nefs terbiyesidir.

Doğu edebiyatı; metafor, istiare, eğretileme, mecaz, teşbih, alegori gibi sembolik yaklaşımlarla hikâyelerini anlatır. Sembolik anlatım bir duygu, düşünce ve inancın daha etkili ve çarpıcı bir şekilde aktarılabilmesi için kendi gerçeğinin dışında bir başka simgede somutlaştırılarak anlatılmasıdır. Kavramlar, anlayışlar, düşünceler kişileştirilir, duygular bir başka sembole dönüştürülür. Sembolik anlatım biraz da kısa, öz ve yoğun anlatmanın bir yöntemidir ve böylece soyutlama ve simgelerle anlam kristalize edilir. Sembolik anlatımın bu derinliği, Feriduddin Attar'ın eserlerinde de belirgin bir şekilde görülmektedir. Attar'ın eserlerindeki sembolik anlatım, okuyucuları derin düşüncelere sevk ederken aynı zamanda ahlaki değerleri idrak etmelerine olanak tanır. Mantıku't-Tayr, adlı eserinde kuşların simgesel yolculuğu, insanın ruhsal arayışlarına paralel bir anlam taşır. Kuşların zaafları vardır ve bunlar aynı zamanda yolculuğun engellerini ortaya koyar. Kuşların zaaflarının üstesinden gelmek için her birinin kendi içsel mücadelesini yaşaması gerektiği vurgulanır. Bu bölüm temsili anlatımın özünü oluşturur. Anlatının başlangıcında binlerce kuş hakikat arayışına girerler. Varlıkların tek bir Yaratıcısı olduğunu ve asli görevlerinin o Yaratıcıyı bulmak olduğunu düşünürler. Bunun için bir kılavuza ihtiyaçları olduğuna kanaat ederler. Burada Hüdhüd devreye girer ve onlara rehberlik yapar. Örneğin, tavus kuşu çok süslüdür, çok güzeldir ve bu özelliğiyle övünür ama Hüdhüd onun bu kibrini kırmaya çalışır. Dudu kuşu (papağan) fiziksel ölümsüzlüğe ulaşma derdindedir. Bu durum, onun gerçek ölümsüzlüğe ulaşmasının engeli olarak sunulur. Hüma kuşu, devlet kuşu olarak bilinir. Hüma kuşu çok yüksekten uçması ile kibir ve gururun sembolüdür ve insanların makam ve mevkiye olan tutkusunu ya da zafiyetini temsil eder. Attar, bu temsillerle insanların içkin zafiyetlerini, onlara dışarıdan bakabileceği bir forma sokar. Diğer taraftan, temsili anlatım, anlatımın çarpıcılığını ve gücünü artırmaya da yardımcı olur. Bu temsiller, ahlaki eğitimin soyut yönlerini, insanın kendi içindeki eğilimleri keşfetmesi, bunların hakikat ve mecaz bağlamında ayrımını yapması ve kendisini nesnel bir biçimde değerlendirmesi gibi zorluklar karşısında bu içkin meseleleri adeta kendisinin dışındaki bir laboratuvarda inceleme konusu haline getirme gibi bir olanak verir. Bireyin nefsine nefsinden ayrışarak bakabilmesi nesnel yargılara varmasını kolaylaştırabilir. Bu durum, insanın kendini tanıması ve kendisine yönelik derinlikli bir öz farkındalığa sahip olmasına yardımcı olur. Böylece, insan kendini bilme ve hakikati bilme arasında bir berraklığa ulaşabilir.

Anahtar Kelimeler: Ahlaki eğitim, manevi değerler, semboller, temsili anlatım, kişileştirme.

ÖĞRETMENLİKTEN MUALLİMLİĞE YOLCULUK: İBN-İ SAHNUN ÖRNEKLEMİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Bünyamin HAN

Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
bunyaminhan@gmail.com

Bu çalışmada, İslam eğitim tarihinde önemli bir yere sahip olan İbn-i Sahnun'un Adabü'l-Muallimin adlı eseri üzerinden "muallimlik" ve "öğretmenlik" kavramları bağlamında bir değerlendirme yapılmaktadır.

İbn-i Sahnun, 9. yüzyılda yaşamış bir İslam hukukçusu ve eğitimcisidir. Onun çalışmaları, özellikle eğitimcilerin mesleki ve ahlaki sorumluluklarını belirleme konusunda büyük öneme sahiptir. İbn-i Sahnun, öğretmenlerin sadece bilgi aktaran kişiler olmadığını, aynı zamanda ahlaki rehberler olduklarını vurgular. Öğretmenlerin dürüst, adil, şefkatli ve merhametli olmaları gerektiğini savunur. Öğrencilere sevgi ve saygıyla yaklaşmanın, onların eğitim sürecinde motivasyonlarını artıracağına inanır. Bu yaklaşım, eğitimde ahlak ve etik değerlerin önemini vurgular. İbn-i Sahnun, öğretmenlerin anlaşılır bir dil kullanarak, sabırla ve dikkatle eğitim vermelerini öğütler. Öğrencilerin seviyelerine uygun yöntemlerle bilgi aktarmanın, onların öğrenme süreçlerini kolaylaştıracağını belirtir. Ayrıca, disiplinin adaletli ve nazik bir şekilde uygulanması gerektiğini savunur. Ceza verme konusunda aşırılıktan kaçınılmalı ve pozitif disiplin yöntemleri benimsenmelidir. Ayrıca İbn-i Sahnun, öğretmenlerin öğrencilerine örnek olmaları gerektiğini belirtir. Öğretmenlerin davranışları, öğrenciler üzerinde doğrudan etkili olduğundan, onların ahlaki ve etik değerleri modellemeleri önemlidir. Öğrencilerin teşvik edilmesi, başarılarının takdir edilmesi ve desteklenmesi gerektiğini vurgular. Bu, öğrencilerin özgüvenlerini artıracak ve eğitim süreçlerine daha aktif katılımlarını sağlayacaktır. Eğitimcilerin sürekli öğrenme ve gelişme çabasında olmaları gerektiğini savunan İbn-i Sahnun, öğretmenlerin kendilerini sürekli olarak yenilemeleri gerektiğini belirtir. Eğitimde yeniliklere ve değişimlere açık olunması, öğretmenlerin mesleki gelişimlerini ve öğrencilerinin eğitim kalitesini artıracaktır. İbn-i Sahnun, eğitim sürecinde ailenin ve toplumun rolünün önemine dikkat çeker. Öğretmenlerin, öğrencilerin aileleri ile işbirliği içinde olmaları ve toplumsal sorumluluklarının farkında olmaları gerektiğini vurgular. Bu, eğitim sürecinin daha bütüncül ve etkili olmasını sağlayacaktır.

Sonuç olarak İbn-i Sahnun'un "Adabü'l-Muallimin" eseri, öğretmenlik ve muallimlik tartışmasında önemli bir kaynak niteliğindedir. Eğitimcilerin mesleki ve ahlaki sorumluluklarını belirleyen bu eser, öğretmenlerin rolünü sadece bilgi aktaran bireyler olmaktan çıkarıp, ahlaki ve etik rehberler olarak konumlandırır.

Anahtar Kelimeler: İbn-i Sahnun, Adabü'l-Muallimin, Öğretmenlik, Muallimlik

SİSTEMATİK FELSEFENİN BAŞLATICISI, BİLİMSEL ÇEVİRİ VE TRANSFER METODOLOJİSİNİN KURUCU ÜSTADI: KİNDÎ

Zülfü Demirtaş

Fırat Üniversitesi, Eğitim fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

İslam, kendi müntesipleri için maarifi (eğitim) zorunlu hale getirir. Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayeti bu zorunluluğa vurgu yaparken, Efendimiz Hz. Muhammed'in Hadisleri de Kur'an'ı Kerim'i desteklemekte ve Müslümanları ilim elde etmeye teşvik etmektedir. İlmi elde etmenin yegâne yolunun da eğitimde görüldüğü için Medine İslam Devletinin kuruluşuyla birlikte Ashab-ı Suffa ilk ilim topluluğu olarak ortaya çıkmış ve başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere ilim tahsiline başlamıştır. Hicri üçüncü asra gelindiğinde İslam dünyası Felsefe ile tanışmaya başladı. Felsefenin tanınması ve gelişmesinde öncü rolü oynayan bilim insanı Kindî (el-Kindî) oldu. Yüce bir kişiliğe ve asalete sahip olan Kindî, Müslümanlar arasında ilk kez filozof namını alarak İslam felsefesinin öncü şahsiyeti unvanına kavuştu. Doğuda, batıda, Müslümanlar ve Müslüman olmayanlar arasında parlak bir şöhrete ulaşarak Latince Alkindus adıyla tanındı; Yunan, Fars ve Hint felsefelerini inceledi ve astronomiye dair ayrıntılı bilgilere vakıf oldu; tıp, felsefe, aritmetik, mantık ve geometride en yetkin alimler arasında yerini aldı. Felsefenin İslam dünyasına ulaşması doğrultusunda, Yunanca felsefi eserlerin mütercim ve editörlüğünde oldukça başarılı bir profil sergiledi. Abbasi Devletinde iki halifenin sarayında özel hoca ve astrolog olarak görev yaptı ve çok eser verdi.

Miladi 801 yılında doğmuş olabileceği ifade edilmektedir. Küçük yaşlarında yetim kalmış, çocukluğu ve ilk gençlik yılları Kufe ve Basra'da geçmiştir. Çocukluk yıllarında Kur'an'ı ezberlemiş, Arapça, sarf, nahiv, edebiyat ve temel aritmetik eğitimi almış, ilerleyen yaşlarında ise fıkıh, kelam ve felsefe ilimlerini tahsil etmiştir. Felsefe ilmini Süryani ya da Antakya akademisi kökenli Hıristiyan âlimlerden öğrendiği tahmin edilmektedir. İbnü'n-Nedîm'in verdiği bilgiye göre, vefatı Hicri 252 (Miladi 867) senesidir. Ancak, vefat tarihi ile ilgili bilgilerde çelişki bulunmaktadır. Bununla birlikte, nasıl vefat ettiğini kaynaklar detaylı olarak tasvir etmektedir. Kindî, felsefi araştırma ve İlahî Vahyi temelde uzlaştıran bir duygu ile hareket etmiş, öğretisini nübüvvet ve vahiy temeline dayanan İslam dininin felsefe anlayışına uygun olarak geliştirmiştir. Bizzat felsefenin insanoğlu için en yüce iyi olduğunu iddia etmiş, Yunanca düşünceyi takip etmiş ve bu geleneği Kelam ilminin üzerinde yoğunlaştığı problemlerin de aralarında bulunduğu güncel problemleri çözebileceğine vurgu yapmıştır. Felsefeyi Kur'an ayetlerini tefsir etmede, külli suretlerin araştırılmasında ve insanları dünyanın geçici şeylerine dair arzularından uzaklaştırmakta etkili bir araç olarak görmekle birlikte, Arapça felsefe geleneğinin kendisinden sonraki dönemine dair öngörüde bulunmuştur. Kadim filozofların gerçeğe ulaşma yollarını keşfettiklerini, tam olmasa bile buna vakıf olduklarını ve onlardan bize ulaşan gerçek felsefe ile sahih din arasında asla bir çatışma olmadığını düşünmektedir. Antik

Yunan ve Fars felsefelerine olumlu atıflarda bulunarak, hakikatin evrensel olarak insanî katkıya açık olduğunu düşündüğünden dolayı, hakikati kendi dini ile sınırlandıran din adamlarından ayrılmaktadır. Hakikate ulaşmanın ancak kültür, zaman ve bölge farklılığı gözetmeden bütün insanlığın ortak çabasıyla mümkün olabileceğini belirtmektedir. İslâm dünyasında tercüme hareketleri Emeviler döneminde başlamış ve Abbâsîler döneminde de desteklenerek, felsefî ve ilmî eserlerin düzenli biçimde Arapçaya tercüme edilmesini sağlanmıştır. Özellikle, Ebû Ca'fer el-Mansûr zamanında Deylemî (İran) asıllı İbnü'l-Mukaffa, Aristo'nun bazı kitapları ile Porphyrios'un *Eisagoge*'sini ve ünlü *Kelîle ve Dimne*'yi Farsça'dan Arapça'ya tercüme etmiştir. Halife Mansûr ve Harun Reşîd ile onlara vezirlik yapan Deylemi Bermekîlerin teşvikiyle Süryani ve Harranlı âlimler Bağdat'a gelerek buradaki tercüme faaliyetine katılmışlar; Yunanca, Pehlevîce, Sanskritçe ve Süryanice eserleri Arapçaya tercüme etmişlerdir. Tercüme hareketi, Yunanca bilim ve felsefe birikimini sistematik bir biçimde özümsemiştir. Arapçaya tercüme edilen eserler aracılığıyla felsefenin tüm bilimlerin gelişimi üzerinde uzun vadeli sonuçları olmuştur. Yunanca Yeni-Eflatunculuğun temel metinlerin ilk Arapça çevirilerini yapan grup Kindî'nin ekolü olmuştur. Tercüme hareketi diğer yandan bir Hıristiyan olan Huneyn bin İshâk liderliğinde devam etmiştir.

Klasik kaynaklarda yer alan listelere göre Kindi'nin eserlerinin çoğunluğu birkaç sayfayı geçmeyen risâlelerden oluşmaktadır. Eserlerinin sayısının 200'ün üzerinde değişik kaynaklarda zikredilmektedir. Kindî'ye göre eğitimin hedefleri şunlar olmalıdır: (a) akıl gözünü keskinleştirmek (rasyonel düşünebilmek), (b) varlığın hakikatini kavramak, (c) iyiyi başka şeyler için değil sadece iyi olduğu istemek, (d) her isteğin iyiye ulaşmaya yönelik olması, (e) Allah'a güvenmek. Kindî, hem aklı hem de duyu algılarını kullanarak gerçeğe ulaşılabileceğini, sadece akıl ile somut olan kavramların bilgisine ulaşmak mümkün olmadığını ifade etmektedir.

SÜHREVERDİ'NİN EĞİTİM VE İNSAN YETİŞTİRME ANLAYIŞI

Zakir ELÇİÇEK[1], Muhammed Mekin MEÇİN[1]

[1]Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim, Eğitim Bilimleri Bölümü

Sühreverdi İslam felsefesinin önemli akımlarından biri olan İşrak felsefesinin kurucusu ve önemli temsilcilerindendir. İranda doğup büyümüş ve sonunda fikirlerinden dolayı idam edilmiş bir filozoftur. Sühreverdi beyan (Kuran-Hadis) dairesi içerisinde kalarak Burhan (akıl) ve irfan (kalp)'ı birleştiren bir teosoftur. Diğer bir ifadeyle Sühreverdi'nin kurduğu Hikmet-i İşrak akademiyasının kolonlarından üçü beyan, burhan ve irfandır. Meşşailiğe ilgi duyarak giriştiği felsefe macerasına meşşailiği bir adım öteye götürecek yeni bir akım ortaya koyarak işrakiliği literatüre kazandırarak adını ölümsüzleştirmiştir. Sühreverdi, İslam felsefesinin önemli düşünürlerinden biri olarak, eğitim ve insan yetiştirme anlayışında derin bir manevi ve ahlaki boyut barındırır. Onun görüşleri, bireyin entelektüel, ahlaki ve ruhsal gelişimini bütüncül bir yaklaşımla ele alır. Bu yazıda, Sühreverdi'nin eğitim ve insan yetiştirme anlayışını detaylı bir şekilde ele alacağız.

Sühreverdi'nin eğitim anlayışında bilgi (ilm) ve irfan (gnosis) merkezî bir rol oynar. Ona göre, bilgi sadece duyusal ve akılcı yollarla elde edilmez; gerçek bilgi, manevi deneyimler ve içsel aydınlanma yoluyla kazanılır. Sühreverdi, bilgi edinme sürecinin üç aşamalı olduğunu belirtir: duyusal bilgi, akılcı bilgi ve manevi bilgi. Manevi bilgi, en yüksek bilgi türüdür ve bireyin ruhsal gelişimi için gereklidir.

Eğitim süreci, Sühreverdi'ye göre bireyin içsel potansiyellerini açığa çıkarma ve onu manevi olgunluğa ulaştırma amacını taşır. Bu süreç, sadece bilginin aktarımı değil, aynı zamanda bireyin ahlaki ve ruhsal gelişimini de kapsar. Eğitimin amacı, bireyin kendi potansiyelini keşfetmesine ve erdemli bir insan olmasına yardımcı olmaktır.

Sühreverdi, insanın ahlaki ve ruhsal gelişimini eğitim sürecinin merkezine koyar. Ona göre, eğitim, bireyin ruhunu arındırmalı ve onu erdemlerle donatmalıdır. Bu bağlamda, eğitimin nihai amacı, bireyin ruhsal olgunluğa erişmesini sağlamaktır. Sühreverdi, ahlaki değerlerin manevi eğitimle kazanılabileceğini ve bu değerlerin bireyin hayatında merkezî bir yer tutması gerektiğini savunur.

Sühreverdi'nin epistemoloji anlayışı, eğitim yaklaşımının temelini oluşturur. Bilgi edinme sürecinde duyular, akıl ve manevi deneyimler birbirini tamamlar. Duyusal bilgi, bilginin ilk basamağını oluştururken, akıl bu bilgiyi analiz eder ve düzenler. Ancak en üst düzeyde bilgi, manevi ve mistik deneyimlerle elde edilir. Bu süreçte, bireyin içsel aydınlanma yaşaması esastır .

Sühreverdi, eğitimin toplumsal boyutuna da büyük önem verir. Ona göre, eğitim bireyleri sadece kendi gelişimleri için değil, aynı zamanda topluma faydalı bireyler olarak yetiştirmelidir. Bu, bireyin toplumsal sorumluluklarını yerine getirmesini ve toplumsal hayatın iyileştirilmesine katkıda bulunmasını gerektirir. Eğitimli bireyler, toplumsal hayatta daha etkin ve verimli roller üstlenirler, bu da toplumun genel refahını artırır.

Sühreverdi, eğitimin eleştirel düşünceyi teşvik etmesi gerektiğini savunur. Bireyler mevcut bilgileri sorgulamalı ve kendi düşünce sistemlerini geliştirmelidirler. Bu yaklaşım, bireyin

yaratıcı ve yenilikçi olmasını sağlar. Eleştirel düşünce, bireyin özgün düşünce yapısını ve yaratıcı potansiyelini geliştirmesi açısından önemlidir.

Sühreverdi'nin "Erdemliler Şehri" kavramı, onun ideal toplum anlayışını yansıtır. Bu şehirde, bireylerin manevi ve ahlaki değerler doğrultusunda yaşadığı bir toplum tasvir edilir. Erdemliler Şehri'nde eğitim, bireylerin bu değerlerle donatılmasını ve toplumun genel refahını sağlamayı hedefler. Bu ideal toplumda, her birey kendi rolünü ve sorumluluklarını bilerek hareket eder ve toplumsal uyum içinde yaşar.

Sühreverdi'nin eğitim anlayışında bilgelik (hikmet) önemli bir yere sahiptir. Bilgelik, bilgi ve ahlakın birleşimi olarak görülür ve bireyin ruhsal gelişiminin en yüksek mertebesi olarak kabul edilir. Bilge kişi, hem entelektüel hem de manevi olarak olgunlaşmış kişidir. Bu bağlamda, eğitimin amacı, bireyi bilge bir insan olarak yetiştirmektir.

Sühreverdi'ye göre, öğretmenler öğrencilerin ruhsal rehberleridir. Öğretmenler, öğrencilerin içsel potansiyellerini keşfetmelerine yardımcı olmalı ve onları manevi olgunluğa yönlendirmelidir. Bu süreçte, öğretmenlerin kendilerinin de manevi olarak olgunlaşmış bireyler olması önemlidir. Öğretmenler, sadece bilgi aktaran kişiler değil, aynı zamanda öğrencilerine rol model olan bireylerdir.

Sühreverdi'nin eğitim ve insan yetiştirme anlayışı, bireyin entelektüel, ahlaki ve ruhsal gelişimini bütüncül bir yaklaşımla ele alır. Bilgi ve irfanın önemini vurgulayan bu anlayış, bireyin içsel potansiyellerini ortaya çıkarma ve topluma faydalı bir birey olma yolunda rehberlik eder. Eğitimin amacı, bireyi sadece bilgiyle donatmak değil, aynı zamanda onu manevi ve ahlaki açıdan da olgunlaştırmaktır. Bu yaklaşım, bireyin toplumsal hayatta etkin ve verimli bir rol üstlenmesini sağlar ve ideal bir toplumun oluşumuna katkıda bulunur.

Kaynakça

1. Nowrozi, R. A. ve Haşimi, A. S. H. (2013). İşraki eğitiminin bilgi ve ilkelerinin Sohravardi'nin bakış açısından analizi, *İslami eğitim araştırmaları dergisi*, 14, 75-93
2. Rahimiyan, S. ve Rahbar, H. (2009). Sühreverdi ve Dekart Felsefesinde Epistemoloji, *Philosophical Meditatins, 1*(4).
3. Meçin, M. M. (2017). Bir teosof olarak Sühreverdi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 35.
4. Arafi, A. R. (2015). Şeyh İşrak'ın eğitim, öğretim ve temelleri üzerine görüşleri, *Misbah: İslamî Düşünce ve Araştırma Dergisi*, 4(11), 205-230.

YÖNETİCİ EĞİTİMİ VE YÜKSEKÖĞRETİMİN KURUMSALLAŞMASINDA ÖNCÜ BİR İSİM: NİZAMÜLMÜLK

Prof. Dr. Behçet ORAL

Prof. Dr. , Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

10 Nisan 1018 Horasan'ın Tûs şehrine bağlı Râdkân köyünde doğan Nizamülmülk, Büyük Selçuklu Devleti'nin veziri, Nizamiye Medreselerinin kurucusu ve Siyasetname adlı eserin yazarıdır. Siyasetname eseri ve vezirlik yaptığı dönemdeki icraatları incelendiğinde, Nizamülmülk'ün sadece sıradan bir vezir olmadığı iyi bir devlet adamı, siyaset bilimcisi ve politik felsefeci olduğu anlaşılmaktadır.

Savaş meydanlarında gösterdiği cesaret ve doğru kararlar sayesinde birçok zafer elde etmiş ve Büyük Selçuklu Devleti'nin sağlam temeller üzerine inşa edilmesinde ve büyümesinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle de mali, askeri ve idari alanlarda yaptığı çalışmalar ve uyguladığı yeniliklerle devlet teşkilatının temellerini sağlamlaştırmıştır. Öte yandan inşa ettiği divan teşkilatlarının, iktâ sisteminin, resmî/Sünnî medrese atılımının daha sonra kurulan Türk devletlerinin yapıtaşları olarak temayüz etmesi, Nizâmülmülk'ün, siyasetin reel/güncel belirlemelerine ve mevcudun rahatlığına hapsolmadığını, müstakbele dair çok boyutlu bir ufukla devlet adamlığı sergilediğini vurgulamak gerekir.

Nizamülmülk'ün yaşadığı dönemde özellikle İslam Coğrafyasında dini alanda çok fazla mezhep ayrılıkları ve çatışmaları yaşanmıştır. Bu mezhep ayrılık ve çatışmalarının dini akideyi ifsat edecek kadar ileri gittiği ifade edilmektedir. Öyle ki bu mezhep çatışmalarından dolayı toplumda can, mal, namus güvenliği kalmamış, hacca gidenlerin güvenliği bile tehdit altında kalmıştır. Toplumsal düzeni yeniden tesis etmek, dini inanç ve akideye yönelik ifsat hareketlerine son vermek için Büyük Selçuklu Devleti ve devlet yönetiminde etkin bir role sahip olan büyük vezir Nizamülmülk, çeşitli tedbirler almaya çalışmıştır. Bu tedbirleri genel olarak askeri ve ilmi olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür. Ancak Nizamülmülk'ün geliştirilen çözümlerin kalıcı ve kabul görmesi için ilmi tedbirlere daha fazla önem verdiği söylenebilir.

Devleti yeniden yapılandırma yanında birçok işler başarmış olan Büyük Vezirin anılmaya değer birçok işi olmuştur. Bunların başında; İslam dünyasında ilk kez çok iyi örgütlenmiş yüksek öğretim yapan resmi akademiler mahiyetindeki medreseleri kurmuş olması gelmektedir. İkinci olarak Osmanlı İmparatorluğu tarafından da uygulanan askeri "ikta" sisteminin temellerini Nizamülmülk'ün attığı bilinmektedir. Üçüncü olarak astronomi ve takvimin ıslahıyla ilgili çalışmaları, "Celali Takvimi" denilen yepyeni bir takvim sisteminin kurulmasını sağlamıştır.

Siyâsetnâme'de toplum düzenini sağlayan ve çalışma hayatının başlıca unsurlarında bulunması gereken en önemli hususun din/inanç unsuru olduğu görülmektedir. Nizamülmülk eserinde; toplumsal yaşamı düzenleme bağlamında işçi-işveren ilişkilerine yer vermiş, bu ilişkilerin nasıl düzenleneceğine dair görüşler beyan etmiştir. Görev tahsislerinde özellikle liyakate önem verilmiştir.

Siyâsetnâme'de; bütün Ortaçağ Türk-İslâm cemiyetlerinde hâkim olan telâkkiler, inançlar, dinî, fikrî cereyanlarla, sarayın, ordunun, halkın durumu ve bunların karşılıklı münasebetleri hakkında çok zengin malzeme mevcuttur. Gayet sade ve akıcı bir üslupla kaleme alınmış olan Siyasetname; içerik olarak devletin işleyiş biçimi, bürokrasideki aksaklıklar ve alınması

gereken tedbirler, siyasi kurumlar ve rütbeler yanında, yönetim ve halk arasındaki ilişkiler ile yönetime muhalefet eden hareketler üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Siyasetnamenin, siyasi ahlak ve değerler açısından da zengin bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Etik kodların oluşumuna zemin sağlayan etik değerleri "padişah" (yönetici) üzerinden tanımlamaktadır. Eserde; adalet, iyi ahlak, hilm, bağışlamak, kerem, tevazu, cömertlik, doğruluk, sabır, şükür, rahmet, akıl-bilgi gibi iyi hasletler (değerler) padişahların (yöneticilerin) sahip olması gereken temel vasıflar olarak ifade edilmiştir. Ayrıca Siyasetnamede; adalet, aile birliğine önem, bilimsellik, barış, sorumluluk, çalışkanlık, duyarlılık, dayanışma, dürüstlük, estetik, saygı, sevgi, tasarruf, vatanseverlik, yardımseverlik gibi değerlere de yer verilmiştir. Siyasetname, aynı zamanda siyasal ahlak ve dürüst yönetim anlayışını merkeze alan bir eserdir. Bu eserde aynı zamanda siyasi, yönetimsel, toplumsal ve ekonomik düzenlemelere ilişkin öneriler de yer almaktadır. Bu nedenle Nizamülmülk'ün Siyasetname isimli eseri, politik felsefe, yönetim bilimi, yönetim etiği, iktisadi düzenlemeler, toplumsal ve bireysel yaşamı düzenleyen değerler vb. açısından da incelemelere konu olmuştur.

Eserde adaletli ve ahlaklı bir toplum şeklinin oluşturulması ve geliştirilmesinin; özellikle siyasi iktidarın niteliksel özelliklerine bağlı olduğu anlatılmakta ve buradan hareketle sağlıklı kurulmuş bir siyasi otorite ile toplumun ahlaklı tutum ve davranışta bulunabileceği ifade edilmektedir. Bununla birlikte insanların toplum içinde huzurlu ve mutlu bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri yine sağlıklı kurulmuş bir siyasi otorite ile mümkün olabileceği ifade edilmektedir. Eserde, devlet yönetiminde görev alanların siyaset, ahlak ve davranışlarının nasıl olacağına dair görüşler örnek olaylar üzerinden izah edilmeye çalışılmıştır.

En meşhur Nizamiye Medreselerinden biri olan ve 1067 yılında hizmet vermeye başlayan Bağdat Nizamiye Medresesi; hoca ve öğrencilere mahsus odalar, dershaneler, mescit, kütüphane, yatakhane, yemekhane, hamam gibi bölümlerden oluşan bir külliye niteliği taşımaktadır. Nizamiye medreseleri yapısal olarak günümüz örgün yüksek eğitim kurumlarındaki yapılanma ile benzerlik göstermektedir. Kısacası bir medrese külliyesinde, bir insanın günlük yaşamda ihtiyaç duyduğu/duyacağı her şey mevcuttur.

Nizamiye Medreseleri, programlarında İslami değerlere sahip ***veli insan tipi oluşturma*** amacına yönelik olarak program uygulamıştır. Bu medreseler Türklerin eski savaşçı ve cihangir «alp» tipiyle, İslam'ın «gazilik» anlayışını birleştiren bir insan modeli yetiştirmeyi amaçlamışlardır. Programlarında ihtisas derslerine yer verilmiş, her dersi o sahanın uzmanının vermesi kararlaştırılmış, talebelerin belirli ilim dallarında uzmanlaşmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Bütün Nizamiye Medreseleri aynı tür eğitim programı uygulayarak Selçuklu ülkesinde ***ortak bir İslam kültürünün doğmasına*** zemin hazırlamışlardır.

Yaşı yirmiyi geçmiş olan öğrencilerin kabul edildiği medresede, öğretim süresi dört yıldı. Medresenin yanı başında yaptırılan kütüphane oldukça zengin kitap koleksiyonuna sahip olduğundan müderris ve öğrenciler diğer şehirlere gitmek zorunda kalmamışlardır. O günün şartlarında bir kitaba sahip olmak ya da ulaşmak kolay değildi. Nizamülmülk, bu güçlükleri dikkate alarak Nizamiye Medreselerinin yanı başında zengin kitap koleksiyonlarına sahip kütüphaneler açarak müderris ve öğrencileri bu güçlükten kurtarmıştır. Yaş ve öğrenim süresi dikkate alındığında Bağdat Nizamiye Medresesi bugünkü anlamda üniversite düzeyinde eğitim veren bir kurumdu. Bu medreseler plan, teşkilât ve müfredatlarıyla tarihte bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Daha önceki medreseler özel kuruluşlar olduğu halde Nizâmiye medreseleri devlet himayesinde ortaya çıkmıştır.

Nizamiye Medreselerinin kuruluş amaçlarından biri; daha önce çeşitli nedenlerle (özellikle mezhep çatışmaları ve bu çatışmalara bağlı olarak Sünni ulema üzerindeki baskılardan dolayı) ülkeyi terk etmiş olan âlimleri geri getirmekti. Nitekim bu medreselerin kurulmasıyla birlikte

Nizamülmülk'ün daveti üzerine ülkeyi terk etmiş alimler yavaş yavaş geri dönmeye başlamıştır. Ayrıca hızla genişleyen ve her geçen gün eski devlet düzeninden uzaklaşarak merkezi otoriteye geçme yönünde önemli adımlar atılan devlet teşkilatında görevlendirilecek iyi yetişmiş eleman ihtiyacını temin etmiştir.

Nizamiye Medreseleri; camilerde ve mescitlerde verilen eğitimin yetersizliği, düzensizliği, plansızlığı ve halk arasından eğitim almak isteyenlerin sayısında artış olması sebebiyle kurulmuştur. Ayrıca bu medreseler, İslamiyet'in yayılması ve devletin politikalarının halka benimsetilmesinde de önemli bir görev üstlenmiştir. Nizamiye Medreselerinin kurulduğu dönem itibariyle hem devletin işlerini yapabilecek bürokratların yetiştirilmesi hem de halkın eğitilmesi işlevini üstlendiği kaydedilmektedir. Diğer bir ifadeyle Nizamiye Medreseleri, bir yandan eğitimi amaçlı, programlı, planlı bir forma kavuşturarak eğitimde sistematik bir düzen sağlamış, öte yandan daha fazla insanın eğitimden yararlanmasını (eğitimde fırsat eşitliği) sağlamıştır. Ayrıca bu medreseler ile amaçlı, planlı ve programlı bir şekilde vatandaşlık eğitiminin gerçekleştirildiği de söylenebilir.

Nizâmiye Medreseleri'nin devlet hâkimiyetinde tesis edilmeleri, önemli vakıflarla desteklenmeleri, görevlilere maaş bağlanması, talebelere burslar verilerek iaşe ve ibatelerinin sağlanması onları öncekilerden farklılaştırmaktadır. Dolayısıyla medreselerin tam manasıyla müesses bir yapı kazanması Nizamiyelerle mümkün olmuştur. Böylece İslâm dünyasında ilk birkaç asır boyunca başta mescit ve camiler olmak üzere farklı mekânlarda yürütülen eğitim-öğretim faaliyetleri yerlerini artık tamamen bu amaçla inşa edilen medreselere bırakmıştır.

Nizamiye Medreseleri günümüz anlamında yüksekokulların fonksiyonunu üstlenmiş, hocalara hiçbir metot dayatılmamış, kendi metotlarını uygulamaları sağlanmıştır. Uygulanan eğitim yöntemleri genelde tekrar ve ezber yöntemi yanında soru-cevap, münazara gibi yöntemlere de yer verilmiştir. Nizamülmülk tarafından Bağdat'ta kurulan Nizamiye Medresesi, İslam tarihinde daha sonra kurulacak medreselere teşkilat, idare, vakıf, sistem ve program yönüyle model olmuştur. Özellikle yıllar sonra Osmanlı'da görülen medrese anlayışının temelinde Nizamiye Medreselerinin örneği olduğu belirtilmektedir.

Her bir müslümanın meslek edinmesine "farz-ı kifaye" gözüyle bakan ve bu doğrultuda vazifesini "ilmü'l-kesb" kurallarına uygun yerine getirmesinin önemini vurgulayan müslüman alimlerin geliştirdikleri kavramsal çerçeveden bakıldığında Türk-İslam medeniyeti tarihinin iki önemli kültür mirası olan Kutadgu Bilig ve Siyâsetnâme XI. yüzyılda çalışma ahlakı ve mesleklere bakışla ilgili yaklaşımı ortaya koyma açısından önemli kaynaklar olarak görülmektedir. Her iki eserde ideal fert ve toplum hayatı arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi açısından çalışma faaliyetinin önemi üzerinde durulmakta ve çalışma ahlakına dair değerli bilgiler sunulmaktadır.

Nizamiye Medreselerinde okutulan derslerin sadece İslam dinine ait bilgiler olduğunu savunan kaynaklar olmasına rağmen medreselerde okutulan derslerin çok çeşitlilik gösterdiği; hukuk, matematik, astronomi gibi bilim dallarının da öğretildiği ilgili kaynakların incelenmesinden anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

Alodalı, M. Fatih Bilal ve Yıldırım, Ali (2023). Klasik Türk Yönetim Geleneğinde Güvenlik ve İstihbaratın Öneminin Siyasetnameler Üzerinden Okunması: Nizamülmülk' ün

Siyasetnamesi Örneği, Uluslararası **Akademik Birikim Dergisi Yıl: 2023, Cilt: 6, Sayı:5, ss. 962-973.**

Avcı, M. (2020). Nizamiye Medreseleri ve Eğitime Olan Katkıları. Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science, Yıl: 7, Sayı: 46, Haziran 2020, s. 584-591.

Azizova, Elnura (2020). *Çalışma Ahlakı ve Mesleklere Bakış Açısından Kutadgu Bilig ve Siyâsetnâme'nin Karşılıklı Analizi.* **Din Araştırmaları 1, (4), 105-126.**

Beken, A. (2021). Nizâmiye Medreseleri'nde Öğretimi Yapılan İlimler. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 21 Sayı: 2, ss. 415-443.

Bindebir, M. (2021). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Nizamülmülk' E Ait Siyasetname İsimli Eserinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisan Tezi.

Canatan, K. (2009). Geleneksel Siyaset ve Devlet Felsefesinin Bir Yorumu Olarak "Siyasetname"- Büyük Devlet Adamı Nizamülmülk'ün Devlet ve Siyaset Anlayışı Üzerine. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/7 Fall 2009.

Göktürk, T. ve Dağ, İ. (2014). Nizamiye Medreselerinin Eğitim-Öğretimdeki Rolü. The Journal of Academic Social Science Studies, Number: 27, p. 457-469.

Kafesoğlu, İbrahim (1955). Büyük Selçuklu Veziri Nizâmü'l-Mülk'ün Eseri Siyâsetnâme Ve Türkçe Tercümesi. Türkiyat Mecmuası, Yıl 1955, Cilt: 12, 231-256. 27.12.2010. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/172736 (Yayınlanma Tarihi: 27.12.2010. Erişim Tarihi: 22.06.2024).

Kaya, B. (2019). Nizamiye Medreseleri ve Eğitim Geleneği. ÇEKMECE İZÜ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ, Cilt 7: Sayı:14 2019: 49-66.

Kaya, F. (2019). Nizâmülmülk ve Siyâsetnâme Kapsamında Türk Siyasal Ahlakı ve Yönetim Anlayışı. **Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yönetim Bilimleri Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**.

Korkut, Ş. (2022). Nizâmülmülk'ün Siyaset Felsefesi. Journal of Islamic Research;33(1):300-33.

Nizâmülmülk, (2023). Siyâsetnâme. Çev. Mehmet Taha Ayar, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Özaydın, Abdulkerim (2007). Nizamiye Medreseleri. Diyanet İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı.

Özaydın, Abdülkerim (2007). "Nizamülmülk", Diyanet İslam Ansiklopedisi, c. 33, s. 194-196, Diyanet Vakfı, İstanbul.

Piyadeoğlu, C. (2018). Nizâmiye Medreselerinin Kuruluşu ve Önemi. USAD, Bahar 2018; (8): 124-135.

Tabakoğlu, A. (2021). **Nizamülmülk.** İslâm İktisadî Düşünce Tarihi-1 (İçinde), Ed. Mehmet Bulut. İZU Yayınları.

Uzun, Y. (2021). Değer odaklı yönetim anlayışına dair bir okuma: Nizamulmülk'ün Siyasetname'sinden günümüze etik yönetim esasları. Hitit Sosyal Bilimler Dergisi, 14(1), 263-286. doi: 10.17218/hititsbd.880489.

EĞİTİMCİLİK YÖNÜYLE EBU HANİFE

Musa Mert[1]

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Eğitimi Ana bilim dalı

İnsanlık tarihi ile eş zamanlı kavramlar olan öğrenme ve öğretme konusunda, tarih boyunca sayısız görüş, düşünce, teori ve uygulama ortaya konmuştur. İslam Dünyasında da, bu alanda oldukça zengin ve dikkate alınması gereken tecrübeler mevcuttur. Din Eğitimi alanında geçmişte önemli çalışmalar ortaya koymuş âlimlerin tecrübelerinden faydalanmak, günümüz Din Eğitimcilerine farklı açılımlar kazandırabilir. Daha çok fıkıhçılığı ile tanınmış olmasına rağmen, İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin bu alandaki başarılı uygulamaları, geçmişteki tecrübelerin en dikkat çekici olanları arasında yer almaktadır. Bu çalışmada Ebu Hanife'nin, iyi bir eğitimci olmasını sağlayan etkenler, aldığı eğitim ve Din Eğitimi alanında ortaya koyduğu metot ve uygulamalar, ana hatlarıyla incelenmiştir. Yapılan inceleme sonunda Ebu Hanife'nin, Din Eğitimi alanında dikkatle incelemesi gereken önemli çalışmalar ortaya koyduğu görülmüştür. Sahip olduğu yetenek ve özelliklerle birlikte, ders ortamı, ders tekniği, öğrenciye bakışı, öğrenciye yaklaşımı gibi pek çok konudaki uygulamalarının, eğitim uzmanlarının ve öğretmen yetiştiren kurumların dikkatle incelemeleri gereken veriler ve değerler içerdiği görülmüştür.